

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı
Issue: Outbreak Diseases Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 171-188

Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları Disease Names in Kerkuk Turkmen's Dialect

• Sevda ÖZEN ERATALAY*

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / Türkiye.
Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Van / Turkey.
sevdaeratalay@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-2236-1678

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma

Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

12/06/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

06/07/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

15/07/2020

Atf: Özen Eratalay, S. (2020). Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 171-188

Citation: Özen Eratalay, S. (2020). Disease Names in Kerkuk Turkmen's Dialect. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Outbreak Diseases Special Issue, 171-188

Öz

Bireyler, yaşadıkları çevrede kültürel bağlamda edindiği her bilgiyi kendilerinden sonra gelecek nesillere ulaştırmak için belli bir çaba harcamaktadır. İnsanoğlu hayatı boyunca, edindiği tüm bilgiyi beyninde işleyerek dile taşımakta ve oradan da sözcükler vasıtasıyla dış dünyaya aktarmaktadır. Dilin anlamlı ses birlikleri olan bu sözcükler aynı zamanda pek çok varlığın ve nesnenin de adıdır. Çoğu zaman bu varlık ve nesnelerin özelliğinden ötürü konulan adların benzetme yoluyla oluşturulduğu bilinmektedir. Bu çerçevede halkın ürettiği hastalık adlarından bazıları hastalığın özelliği, görüntüsü, kişide bıraktığı his gibi farklı sebeplerle konulmaktadır. Halk kendi diline özgü oluşturduğu bu adları, nerede olursa olsun, arada mesafeler olan ve aynı milliyetten olan ülkeler arasında bile aynı biçim ve anlamda kullanmaya devam eder. Bu, ortak bir kültürden gelen ve daha sonra ayrı kalan milletlerin geçmiş kültürlerini ve geleneklerini iyi bilmeleriyle ilgili olmalıdır. Örneğin bugün Türkiye Türkçesi ve ağızlarında kullanılan pek çok hastalık adının Irak (Kerkük) Türkmen ağzında da aynı şekilde yaşadığı görülmektedir. Çalışmada, Kerkük'te anlamsal ve biçimsel bağlamda Türkiye'deki ile aynı olduğu gözlemlenen pek çok hastalık adının nasıl konulmuş olabileceği üzerinde durulmuştur

Anahtar Kelimeler: Kerkük ağzı, hastalıklar, hastalık adları, sözcük üretme, Irak Türkmenleri.

Abstract

Individuals make a certain effort to convey all the knowledge acquired in the cultural context in their environment to the next generations after them. During his life, mankind transfers all the information he has acquired to the language by processing it in his brain and transfers it to the outside world through words. These words, which are meaningful voice associations of language, are also the name of many beings and objects. It is known that most of the time, the names are given due to the nature of these entities and objects are created by analogy. In this context, some of the disease names produced by the public are put in place for different reasons such as the nature of the disease, its appearance, and the feeling it leaves in the person. People continue to use these names, which are unique to their language, in the same form and sense, even between countries of the same nationality, wherever they are located. This should be related to the fact that nations coming from a common culture and later separated know their past cultures and traditions well. For example, today many of Turkey and Iraq and mouth disease names used in Turkish (Kirkuk) shows that the Turkmen live in the same way in the mouth. In the study, semantic and stylistic contexts in Kirkuk may have been focused on how to put the same name with that observed in many disease in Turkey.

Keywords: Kirkuk's dialect, hiseases, hiseaise names, word derivation, İraqi Turkmen.

Giriş

Hemen her dilde farklı yöntemlerle üretilen sözcükler, Türkçede daha çok benzetme yoluyla yapılmaktadır. Bu bağlamda yeni sözcük üretmede oldukça başarılı olan Türkçe bu başarısını kültürüne borçludur. Savaşmayı iyi bilen göçebe bir toplumken yerleşik hayatla tanışan ve tarım yapmayı öğrenen Türkler Gök-Tanrı inancıyla başladığı dinî hayatlarına daha sonra Budizm, Manihaizm Hristiyanlık ve İslamiyet'i de katmışlardır. Tüm bunlar sayesinde zenginleşen Türk kültürünün bu zenginliği elbette diline de yansımıştır.

Türkçede hastalık adlarının; hayvan adları (yılancık), hayvan-organ adları (tavukgötü), hayvan-renk adları (tavuk karası), bitki adları (arpacık) gibi pek çok biçimde adlandırıldığı bilinmektedir. Bu adlandırma doğa olayı (gece yanığı, yel) ve bazı renkler (kara kızamık, sarılık) çerçevesinde de karşımıza çıkar. Hatta bazı yerlerde halkın kendine özgü hastalık adları bulduğu da bilinmektedir. Örneğin Samsun/Çarşamba yöresinde boğmaca hastalığına “göğsürük” denilmektedir. Kendine özgü anlamı olan ve bu anlam bağlamında adlandırılan hastalık göğüsten gelen öksürük anlamında olup iki farklı sözcüğün birleşmesiyle elde edilmiştir. Yine aynı yörede büyük gözlü kurbağa anlamına gelen “göden” sözcüğü “göden” olarak ayakta

çıkan büyük yara anlamında hastalık adı olarak kullanılmaktadır (Kaynak kişiler: Gülhanım Alsoy, yaş:59 & Havva Çakır, yaş:54; Samsun/Çarşamba). Türkiye Türkçesi ağızlarında bazen bir hastalığın farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin hafıza kaybı ya da Alzheimer olarak bilinen hastalık çoğu yörede bunak/bunamış olarak telaffuz edilmektedir. Aynı hastalığın Manisa ve yöresinde “yettim akıllı” olarak kullanıldığı bilinmektedir (Kaynak kişi: Hörü Kaplan yaş:98; Manisa/Alaşehir). Tıpta, pek çok yerinde cilt hücrelerinin hızlıca çoğalması sonucu oluşan ve cilt bozukluğu olarak tanımlanan, ciltte beyaz pullarla kaplı kırmızı lekeli sedef hastalığı¹Türkiye’nin pek çok yerinde “sedef” olarak kullanılmaktadır. Hastalık Siirt’te “benekli” olarak da söylenmektedir (Kaynak kişi: Emine Eteer, yaş 43, Siirt). Yine, Anadolu’da yeni doğum yapmış ve yataktan henüz kalkmamış olan kadına çoğunlukla “loğusa/loğusa” denirken Siirt’tin bazı yerlerinde bu terim “kırklık” olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaynak kişi: Emine Demir, yaş 35, Siirt). Hakkâri’de bazı hastalık adlarının Türkçe olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Örneğin Fransızca kökene sahip olan, boyundaki troit bezinin aşırı büyümesiyle beliren² ve Türkiye’de çoğunlukla “guatr” olarak bilinen/kullanılan hastalığın Hakkâri’de “ur” denilmesi (Kaynak kişi: Meryem Taş, yaş:66, Hakkâri) ya da “apandisit” hastalığının “gulunca Tırki” olarak “Türk işi kulunç” (Necla Canatak, yaş: 68, Hakkâri) anlamına gelmesi yabancı kökene sahip hastalık adlarının Türkçeleştirilerek kullanılması noktasında önem arz etmektedir. Türkçeye Farsçadan geçmiş olan “hasta” sözcüğünün, Gaziantep’te Arapça “rahat” sözcüğünün başına getirilen “ı” sesi ile ırhatsız olarak kullanıldığı ve Türkçenin kurallarına uydurulduğu görülmektedir. Aynı şekilde terim Konya’da “sıraca” (Kaynak kişi: Ahmet Yavuz, yaş:55, Konya) olarak da telaffuz edilmektedir.

Türkiye’de bazı hastalık adlarının hayvan, bitki, nesne, sayı, doğa olayı, emir sözcüğü vb. şeylerle ilişkilendirilerek yeni sözcük türettiğini daha önce belirtmiştik. Bu hastalık adlarına ve ilişkilendirildiği varlıkları sınıflandırarak değinmek yerinde olacaktır.*

¹ <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/sedef-hastaligi/#genel-tanitim> (E.T.: 28.05.2020)

² <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 27.05.2020)

* Bu çalışmada kaynak kişilerle yapılan görüşmeler 2019 yılı içerisinde yapılmış olduğundan etik kurulu raporuna gerek görülmemiştir.

1. Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında Hastalık Adları

Gece yanığı: Dudakta oluşan uçuğu andıran kabarık ve pembemsi çıkıntıya “gece yanığı” denilmektedir. Hastalık; Gaziantep ve Manisa yöresinde sıkça kullanılan hastalık adlarındanındır.

Kızılçık: Balıkesir, Gümüşhane ve Zonguldak çevrelerinde kızamık hastalığı bu adla anılmaktadır.

Saçkıran, Kılkıran: Saç dökülmesine yol açan bir çeşit deri hastalığıdır. Görüldüğü üzere hastalık; saç döken hastalık anlamında kır- fiiline gelen -an sıfat-fiil ekiyle oluşturulmuştur.

Tavuk Götü: Manisa, Afyon ve Eskişehir’in bazı yerlerinde sıkça kullanılan bu terim elde çıkan pütürlü bir çıkıntıya denir. Daha çok siğil olarak bilinen bu çıkıntı pütürlü ve yuvarlak bir yapıya sahip olup görüntü itibariyle tavuğun götüne benzemektedir.

Yel: Anadolu’da ağrı, sızı ve bağırsak gazı olarak bilinen hastalık özellikle ağrı anlamıyla pek çok yörede karşımıza çıkmaktadır.

Yılandık: Kemik veremi olarak bilinen bir hastalıktır ve çoğunlukla “yılandık” olarak telaffuz edilmektedir.

2. Irak Türkmenlerinin Tarihi ve Dili

Bugün, Irak sınırları içinde yaşayan ve nüfuslarının yaklaşık iki buçuk milyon olduğu tahmin edilen Türkmenlerin yoğunlukta olduğu yerler; Irak’ın kuzeyindeki Telafer bölgesinden başlayıp, Musul etrafındaki köylere -Erbil, Altunköprü, Kerkük, Dakuk, Tuzhurmatı, Kifri, Hanekin ve Bedre- kadar uzanmaktadır.

Irak Türkmenleri, tarihsel bağlamda Emevilerin hüküm sürdüğü dönemde Buhara savaşında yaptıkları kahramanlıklardan ötürü yaklaşık 657 yılında Basra’ya yerleştirilerek bu topraklarda adını duyurmaya başlamışlardır. Abbasiler döneminde bölgeye hâkim olan Büveyhilerin (950-1050) askerî ordusunun çoğu Türkmenlerden oluşmaktaydı. Daha sonra 1092-1194 yılları arasında Bağdat ve Irak’ın büyük bir bölümüne Selçukluların ele geçirdiği görülmektedir. İşte bu dönem Türkmenlerin büyük bir çoğunluğunun Irak’a yerleştiği dönemdir. Bu dönemde bu topraklarda Türk beylikleri kurulmuş (Musul’da Atabeyler, Kerkük’te Kıpçaklar gibi) ve rahat bir biçimde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1220 ve 1250 yılları arasında Moğol baskınından kaçan Harzemşahlıların ordusuna mensup olan Türkmenler bu baskınla birlikte bölgeye yerleşmiştir; hatta Bayatların da bu dönemde yerleşmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Daha sonra Bağdat, 1258 yıllarında Moğollar tarafından işgal edilmiştir. Ancak Moğol devleti, içerisinde birçok Türk unsur barındıran devlettir. Bu

sayede işgal yıllarında bile pek çok Türk unsurunun bölgeye yerleştiği bilinmektedir. 1370-1500 yılları arasında bölgeye Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkleri egemen olmuştur. Çoğunluğu göçebe yörük Türkmenlerden oluşan Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemleri, Irak'tan Azerbaycan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılan Türkmen hâkimiyetinin hüküm sürdüğü önemli bir dönemdir. Tarihsel çerçevede son dönem olarak nitelendirebileceğimiz dönem Osmanlı Devleti dönemidir. 1514 Çaldıran Savaşıyla başlayan Bağdat ve Irak'taki hâkimiyet mücadelesi bölgenin Türkleşmesinde oldukça önemlidir. Bu dönemin etkileri halen ve özellikle Erbil, Musul, Kerkük, Altunköprü gibi şehirlerde varlıklarını devam ettiren Türklerin önemli yerleşim alanları olarak değerlendirilebilir (Bilal, 2015: 4-5).

Irak Türkmenleri, Azerbaycan Türkçesinin bir ağzını konuşmaktadır. Irak Türkmen ağzını sınıflara ayırarak vermeye çalışan İbrahim Dâkûkî 'ye göre bu ağız; 1. Tella'fer ve etrafındaki köylerin lehçesi. 2. Altunköprü ve civarı lehçeleri. 3. Kerkük, Dakuk ve komşu çevrelerin lehçesi. 4. Beyat, Kifri, Karatepe lehçeleri. 5. Hanekin Kizlerbat, Şehrbân, Mendeli, Karağan lehçeleri olarak değerlendirilmelidir. Abdüllatif Benderoğlu'na göre ise bu sınıflandırma; 1. Kerkük ve Tavuğ ağzı. 2. Tuzhurmatı ağzı. 3. Telaar ağzı. 4. Kifri ve Karatepe ağzı. 5. Hanekin ve Kızlarbat ağzı. 6. Erbil ve Altunköprü ağızları olarak yeniden değerlendirilmiştir (Bilal, 2015: 7). Türkiye'de Irak Türkmen dili, ağzı ve kültürü üzerine çalışmalar yapan ve bu konu konuda önde gelen isimlerden biri şüphesiz Sadettin Buluç'tur. Bu sebeple Buluç'un bölge dili ve ağzı ile ilgili bazı eserlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. "Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Ağız Özellikleri" adlı makalesinde Irak'taki Türkler ve kullandıkları Türkçe hakkında bilgiler veren Buluç, daha sonra maniler üzerinden ağız özelliklerine değinerek burada da oldukça ayrıntılı bilgiler (ünlüler, yapım ekleri, ses düşmeleri, ünsüzler, zarflar...) sunmuştur (1966: 109-118). Buluç'un yöre ağzı ile ilgili diğer çalışmaları da Irak Hanekin (Irak) ağzı ve Mendeli (Irak) Ağzı (1972: 181-183)'dir. Hanekin ağzının özelliklerini ünlüler ve ünsüzler başlığı altında veren Buluç, daha önce yöreye ait dil veya ağız çalışması bağlamında herhangi bir araştırmanın yapılmamış olmasına değinerek bölgenin öneminden bahseder (2007).

Hüseyin Şahbaz'ın Kerkük ağzı üzerine yapılmış doktora tezi de bu alanda yapılmış diğer bir önemli çalışmadır (1979). Şahbaz bu çalışmayla Kerkük merkez, Dakuk, Altunköprü, Tuzhurmatı, Tisin ve Karatepe bölgelerinden yapmış olduğu derlemelerle Kerkük ağzı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Bilal: 2015: 9).

Irak Türk ağzının Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilişkisi hususunda, “İran’ın Güney Azerbaycan, Tahran, Save bölgesi ağızları ve Türkiye’nin Urfa, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep ağızlarıyla büyük benzerlikler gösteren Irak Türkmen ağızları “ng” sesinin “-v-”ye ve “-y-” ye dönüşmesi bakımından başlıca iki gruba ayrılmaktadır.” (2012: 1) diyen Gökdağ ayrıca, “Telafer Ağzı” makalesinde Ercilasun’un konu ile ilgili görüşüne değinir ki bu da çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Ercilasun Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve Hakkâri’de bazı dil özelliklerini vurgulayarak bu illerin Irak Türklerinin ağzı ve güney Azerbaycan’daki bazı ağızlarla bütünlük teşkil ettiğinden söz eder (Akt. Gökdağ, 2019: 103). Yine; “Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi” adlı yüksek lisans tezi karşılaştırma yöntemiyle yapılmış olup çalışmamızı desteklemesi bağlamında önem teşkil etmektedir. (Saatçi, 1999). Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya’ya ait Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası adlı çalışmada Irak Türk Ağızları başlığı altında bölgeye ait çalışmalar kapsamlı bir biçimde verilmiştir (2011: 237-244).

Kerkük Türkmen ağzında, daha önce de belirttiğimiz üzere, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla benzer yapılar oldukça fazladır. Bu benzerlikler daha çok Diyarbakır, Şanlıurfa, Elazığ ve Gaziantep ağızlarında görülmektedir. Çalışma hastalık adlarıyla sınırlandırılmış olsa da bugün iki farklı bölgede kullanılan pek çok sözcüğün ortak kullanıma sahip olduğu bilinmelidir. Aşağıdaki başlıklarda Kerkük ağzında telaffuz edilen bazı hastalıkların Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları yer almaktadır.

3. Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları

Kerkük ağzında rastladığımız hastalık adlarından bazılarının benzetme yoluyla oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda belirtilen bu hastalık adlarından çoğunun Türkiye Türkçesi ve ağızlarında aynı biçimde kullanılıyor olması çalışmayı daha da önemli kılmaktadır.

Kerkük Türkmen Ağzındaki Hastalıklar	Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Hastalıklar
Gökçe: Aşırı ateş sonrası vücudun boyun ve karın bölgelerinde oluşan pembemsi lekeler olarak tanımlanan hastalık bölgede “gökçe” olarak telaffuz edilmektedir.	Alazlama: Vücutta kızılımsı lekelerin olduğu bir hastalık türü olarak Türkçede kullanılan hastalık adının Uşak, Trabzon ve Ordu yörelerinde yüzde ve vücutta çıkan çıban ve kızartı

anlamında kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca “alazlama”nın Manisa, Bilecik, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Sinop ve Samsun’da el, ayak ya da yüz şişmesi sonucu oluşan hastalık olarak kullanıldığı da bilinmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 206).

Etbirseki: Gözde çıkan sivilce ve çıban olarak tanımlanan hastalık Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı biçimlerle karşımıza çıkmaktadır. Kerkük ağzında daha çok “etbirseği” olarak kullanılan hastalığın biçimsel ve anlamsal bağlamda Türkiye Türkçesi ağızlarındaki “itdirseği” ile aynı olduğu görülmektedir.

İtdirseği: Gözkapağında çıkan sivilce, çıban ya da yara olarak tanımlanan (Derleme Sözlüğü, 2009: 2568) hastalık pek isimle karşımıza çıkmaktadır. Hastalığın Türkiye Türkçesi ya da ağızlarında en çok bilinen ismi “**arpacık**”tır. Artvin ve çevresinde gözde çıkan bu sivilce ya da çıbana “**incili**” denilmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 2540). Denizli ve Isparta yörelerinde “ipdirseği” denilen bu hastalığa (Derleme Sözlüğü, 2009: 2546) Kırklareli ve çevresinde de “kedidirseği” (Derleme Sözlüğü, 2009: 2719) denilmektedir. Yine Diyarbakır’da “**gelincik**” olarak bilinen bu göz hastalığının Burdur, Manisa ve Yozgat yörelerinde yılancık hastalığı, Niğde, Konya ve İstanbul’un bazı yerlerinde bir çeşit böbrek hastalığıdır. Balıkesir ve Kütahya yöresinde bebeklerde görülen ve öldürücü bir hastalık olarak kullanılan sözcük, Balıkesir Edremit’te yüzde çıkan çıban çeşidi anlamına gelmektedir. Çankırı ve Sinop taraflarında lenfa düğümü iltihabı anlamına gelen “gelincik”in Kayseri,

Niğde ve Kıbrıs'ın bazı yerlerinde “verem” anlamında kullanıldığı bilinmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 1979-1980).

Kılbaşı: Parmakta çıkan ve çıbanın küçüğüne benzetilen bu hastalık oldukça ağırlıdır.

Kılbaşı: Adana ve çevresinde, insanların parmak üzerinde çıkan yumruk büyüklüğündeki çıbana “kılbaşı” denilmektedir ve Kerkük ağzındaki biçim ve anlamıyla aynıdır. Ayrıca hastalığın Kahramanmaraş ve yöresinde koyun, keçilerin ayaklarında çıkan bir çeşit çıban olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Derleme Sözlüğü, 2009: 2795)

Sarlığ: Özellikle yeni doğan bebeklerde vücut renginin sararmasıyla oluşan bu hastalık Kerkük ve çevresinde “sarlığ” olarak tanımlanmaktadır. Daha çok bebek hastalığı olarak bilinmektedir. Çünkü aynı hastalık yetişkinlerde “hepatit” olarak telaffuz edilmektedir.

Sarılık: Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde derinin sarı renk aldığı bir hastalık türü ve derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren hastalık, karaciğer yangısı, hepatit olarak tanımlanmaktadır³ ve her zaman hemen her yörede bu adla bilinmektedir.

Hıyarık: Daha çok kalça ve bacakta görülen hastalık vücuttaki iltihabın yarada toplanması ve yumru biçimini alması sonucu adlandırılmıştır.

Hıyarık: Kasıkta lenf bezi iltihabı olarak bilinen hastalık⁴ bitki adı bağlamında kullanılan hastalıklardandır.

Nikaf: Özellikle çocuklarda boyun ve boğaz çevresinde oluşan şişlik.

Kabakulak: Tükürük bezlerinin, özellikle kulak altı bezlerinin iltihaplanmasıyla beliren bulaşıcı, salgın ve ateşli bir hastalık⁵ olan kabakulak kulakların alt taraflarının şişmesi

³ <https://sozluk.gov.tr> (E. T.: 27.04.2020)

⁴ <https://sozluk.gov.tr> (E.T.: 27.04.2020)

⁵ <https://sozluk.gov.tr> (E.T.: 28.04.2020)

sonucu bölgenin kabarık ya da daha şişkin durmasından ötürü bu adla anılmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarında çok farklı biçimlerle kullanılan hastalık Isparta ve yöresinde “yazma”, Ankara ve yöresinde “çatlak” (Derleme Sözlüğü, 2009: 1091), Balıkesir’de “donama” (Derleme Sözlüğü, 2009: 1558), Afyon’da “dulukkaba”, Burdur ve Denizli çevrelerinde “dulunkaba” (Derleme Sözlüğü, 2009: 11599) Niğde’de “topak” (Derleme Sözlüğü, 2009: 3964) gibi isimlerle anılmaktadır.

Kusağ: Fare, sıçan, pire gibi hayvanlardan bulaştığına inanılan hastalığın veba kadar tehlikeli olduğu söylenmektedir. Hastalık kolera hastalığı olup Kerkük ağızında “kusağ/kusah” biçiminde söylenmektedir. Kemirgenlerden bulaşan bir hastalık olarak tanımlanan “kusağ” “kolera”dan ziyade “veba”yı hatırlatmaktadır. Hastalığın kusmak eyleminden ötürü bu adla anıldığı oldukça açıktır. Veba hastalığının önemli belirtileri arasında bulunan kusma eylemi ve kemirgenlerden bulaşıyor olması Kerkük’te kolera olarak bilinen hastalığın veba mı olduğu hususunda merak uyandırmaktadır.

Kolera: Şiddetli ishal ve kusmalarla kendini gösteren hastalık bulaşıcı olup öldürücü ve tehlikeli hastalıklar arasında sayılmaktadır.⁶ Çorum ve çevresinde kolera hastalığının “göğertme” ismiyle anıldığı bilinmektedir. Ayrıca hastalık “ölet” olarak Malatya, Isparta, Tekirdağ ve Adana’da kullanılmaktadır.⁷ Yine hastalık Türkiye Türkçesi ağızlarında; “çapıt hastalığı”, “kirli paçavra”, “çarık çıkartmaz”, “içağrısı” gibi adlarla da anılmaktadır (Koç, 2010: 80).

Buruğ: Bağırsak sendromu olarak tanımlanan ve şiddetli karın ağrısına sebep olan hastalık

İshal/Amel: Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde hastalık olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı

⁶ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 15.04.2020)

⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 23.04.2020)

Türkiye’de ishal olarak çıkarma, “sürgün”, “ötürük”, “iç sürme”, “cır cır”, “amel”, “linet”, kabız karşıtı olarak tanımlanmakta ve halk ağzındaki karşılıkları da gösterilmektedir.⁸ Sözcüğün, Kayseri ve yöresinde “buru” olarak ağrı ve sancı anlamına (Derleme Sözlüğü, 2009: 802) geldiği bilinmektedir. Manisa ve bazı köylerinde ishalin yarattığı karın ağrısı “garnım burulu buruluveriyō” (Kaynak kişi: Cennet Özen, yaş:67, Yeşilyurt Köyü) gibi benzetmelerle anlatılır. Bu da “buruğ” sözcüğü ile aynı anlama gelmektedir. Ayrıca sözcük ishal anlamında; Eskişehir, Antalya, Muğla, Çorum, Ordu, Elazığ ve çevrelerinde “burğun”, “burgu”, “burulgan” biçimleriyle kullanılmaktadır.

İsitme: Yüksek ateşe bağlı olarak gelişen ve bulaşıcı olması yönüyle tehlikeli görülen hastalık yörede nezle ya da grip gibi algılanmaktadır.

Sıtma: Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde; “Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, ısıtma, malarya” olarak tanımlanan hastalık Kars, Van ve Bayburt çevrelerinde de “isitme” olarak Kerkük ağzındaki biçimiyle aynıdır (Derleme Sözlüğü, 2009: 2556).

Adı batmış: Kerkük’ün bazı yerlerinde kanser hastalığı bu isimle anılmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarında beddua anlamı ağır basan sözcük muhtemelen Kerkük’te de bu bağlamda kullanılmaktadır. Yani

Kanser: Ölümcül hastalıklardan olan “kanser” Türkiye Türkçesi ağızlarında da “kötü hastalık”, “adı batasıca”, “dokunmabana”, “eşek gumması”, “incitmebeni”, “maçça/macca”, “yiyiciyara”,

⁸ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 24.04.2020)

böyle bir hastalığın adı yok olsun anlamında ilenme, beddua içermektedir. Yine, kanser hastalığının diğer bir adı “sıçan oyağı”dır. Bu hastalığın bu isimle anılmasının sebebi belki de sıçanın olumsuz bir özelliğine gönderme yapmak içindir. Ayrıca Kerkük ağzında kanser “sınnan” olarak da bilinmektedir (Öztek, 1992:126)

“**yöreme**” gibi isimlerle anılmaktadır (Koç, 2010). Yine Türkiye Türkçesi ağızlarında kanser “**yeyilme**” (Kars) ve “**yepeme**” (Bursa) olarak telaffuz edilmektedir (Öztek, 1992: 150).

Baş ağrısı: Biçimsel ve anlamsal olarak Türkiye Türkçesi ile aynı olan hastalık anlaşılacağı üzere baş ağrısı demektir.

Baş Ağrısı: Başta oluşan rahatsızlık ve başın ağrmasıdır. Hastalık Kerkük Türkmen ağzında da aynıdır. İzmir’de “**sırgı**” (Derleme Sözlüğü, 2009: 3617) ve Gaziantep, Hatay, Kayseri, Adana çevrelerinde “**yarımca**” Derleme Sözlüğü, 2009: 4187) olarak telaffuz edilen hastalık belki Kerkük ağzında da farklı biçimlerle kullanılmaktadır.

Kör buğarsık: Türkiye’de olduğu gibi Kerkük ağzında da Apandisit hastalığına “kör buğarsık” denilmektedir.

Kör bağırsak (Apandisit): Kalın bağırsağın ilk parçası olarak tanımlanan “kör bağırsak” Türkiye Türkçesi’nde daha çok “apandisit” olarak telaffuz edilmektedir. Şanlıurfa’da şiddetli karın ağrısına ve Erzurum’da apandisit ağrısına “**tatarhami**” denilmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 3044).

Çağar: Eklemlerdeki ağrı ve şişlik olarak tanımlanan hastalık bir çeşit romatizma hastalığıdır. Eklemlerdeki sıvı kaybından kaynaklanmaktadır.

Romatizma: Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde kaslarda ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adı⁹ olarak tarifi yapılan hastalığın Türkiye Türkçesi

⁹ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 26.04.2020)

ağızlarında farklı adlandırmalarla karşımıza çıktığı görülmektedir. Aydın Bozdoğan'da “**çengi yeli**” (Derleme Sözlüğü, 2009: 1138) denilen romatizmanın Malatya ve çevresinde “**guru yel**” (Derleme Sözlüğü, 2009: 2201) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Konya'da “**kengi**” olarak bilinen romatizmaya¹⁰ Adana ve yöresinde “**belez**” (Derleme Sözlüğü, 2009: 616) denilmektedir.

Koturluğ: Kerkük ağzında daha çok kış aylarında çocuklarda görülen kuru öksürüğe neden olan grip ve soğuk algınlığıdır. Ayrıca “koturluğ”un yörede cüzam ve uyuz hastalığı anlamına geldiği de bilinmektedir (Öztek, 1992:91-92).

Kotur: Sözcüğün Amasya, Tokat, Ağrı, Van, Bitlis, Şanlıurfa ve Kars'ta uyuz hastalığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yine Konya ve çevresinde “kotur” sözcüğü “çıban” anlamına gelmektedir. (Derleme Sözlüğü, 2009: 2939).

Buğaz düştü: Bu hastalık bademciklerin iltihaplanması sonucu oluşan iltihaptır.

Bademcik şişmesi: Üşütmeye bağlı olarak gelişen hastalık İçel ve çevresinde “**engi**” olarak bilinmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 1753)

Horus boğan: Bir grip ya da nezle çeşidi olarak tanımlanan hastalık hapşırma ve öksürme sonrası bulaşmaktadır. Ayrıca hastalık akciğerlere yayılarak ciddi bir hâle gelebilmektedir.

Horazcık: Konya ve çevresinde bir çeşit boğaz hastalığı olarak bilinen “horazcık” (Derleme Sözlüğü, 2009: 2410) belki de Kerkük ağzındaki “horus boğan” hastalığı ile aynıdır.

Dmrau: Daha çok kulak etrafında ve yüzde çıkan bazı lekeler olarak belirtilen bu hastalık bir çeşit cilt hastalığıdır.

Temre: Deride oluşan bir çeşit mantar hastalığı olup Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı biçimleriyle kullanılmaktadır.

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 26.04.2020)

Örneğin “**temra**” olarak Çorum ve Yozgat’ta, “**temire**” biçimiyle Isparta’da, “**temreğü**” biçimiyle Samsun’da, “**temrek**” olarak Aydın ve Rize’de, “**termiye**” biçiminde Isparta ve Niğde’de vb. (Öztek, 1992: 135) gibi farklı biçimlerde bir çeşit deri hastalığı olarak karşımıza çıkar.

Karambiğ/kıranbiğ: Suçiçeğine ya da kızamığa benzeyen ancak daha hafif geçen ve daha çok çocuklarda görülen bir hastalıktır.

Yılban: Bir çeşit virüsün tükürük bezlerinden başka birine o kişinin de ellerinden hemen burun ve gözlerine bulaşmasıyla oluşan hastalıktır.

Çopan: Bedendeki tüm pislği topladığına inanılan ve bacak ya da boyunda çıkan hastalıktır.

Uçağı: Özellikle dudak ve çevresinde çıkan yara.

Karamık/karamuk: Kızamıktan daha ağır olduğu söylenen ve kızamığa benzer bir hastalık olarak bilinen (Samsun) “karamuk” Türkiye Türkçesi ağızlarında vücutta siyah kabarcıklar çıkaran hastalık olarak da tanımlanmaktadır (Derleme Sözlüğü, 2009: 2652)

El, ayak ve ağız hastalığı: Kerkük’te tükürük bezlerinden el, burun ve gözlere bulaşan hastalık olarak tanımlanan “yılban” hastalığı, Türkiye’de sıkça duyduğumuz el, ayak, ağız hastalığı olmalıdır. Çünkü hastalık; daha çok virüslerin direkt temasıyla, solunum yolu, tükürük ve dışkı yoluyla bulaşan hastalık olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Çıban: Vücudun bazı yerlerinde çıkan ve daha çok deride ya da deri altında şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi olan hastalık Kerkük ağızdaki hastalıkla biçimsel ve anlamsal bağlamda aynıdır.

Uçuk: Türkiye Türkçesi’nde korku, heyecan ya da ateşli hastalık sonucu oluştuğu

¹¹ <https://www.florence.com.tr/cocuklarda-el-ayak-agiz-hastaligi> (E.T.: 29.04.2020)

belirtilen hastalığın Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı biçimlerine de rastlanmaktadır. Kayseri, Niğde, Bolu, Muğla, Ankara, Bursa, Denizli, Kars vb. pek çok yerde “uçuk”un “**yalama**” olarak da karşımıza çıktığı bilinmektedir (Öztek, 1992:147). Aynı şekilde hastalık sonrası dudakta çıkan bu uçuga Bursa ve çevresinde “**yangılanmak**” denilmektedir (Öztek, 1992: 148). Kütahya ve çevresinde “**belen**” olarak kullanılan uçuk” (Derleme Sözlüğü, 2009: 612) Van’ın Erciş ilçesinde de “**çuh**” olarak telaffuz edilmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 1301). Hatta hastalık Bolu ve çevresinde “**sakırğa**” biçimiyle karşımıza çıkmaktadır (Derleme Sözlüğü, 2009: 3521).

Yelpen: Daha çok yaz mevsiminde aşırı terleyen birinin soğuk su içmesiyle meydana geldiği söylenen hastalık soğuk suyun boğaz, göğüs ve midede oluşturduğu rahatsızlıkla baş gösteren öksürme olarak tanımlanmıştır. Hastalığın daha çok yaşlılarda görüldüğü belirtilmiştir.

Yelpik/yelpeme: “Yelpik” Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay, Ankara, Kayseri, Adana, İçel ve Çorum’da nefes darlığı, bronşit anlamlarına gelmektedir. Afyon ve İçel’de ise aynı sözcüğün nefes darlığı çeken öksürüklü kimseler için kullanıldığı bilinmektedir, “**yelpeme**” ise Malatya ve çevresinde soğuk algınlığı anlamına gelir (Öztek, 1992: 149).

Yangımağ/yangımak: Özellikle yaz mevsiminde görülen bu hastalık susuzluktan kaynaklanmaktadır. Yani susuz kalan kişinin ağız ve çevresinde görülen yara ya da çatlağa

Yangılanmak: Bolu ve çevresinde hastalık ateşiyle dudakların uçuklaması ve halsiz düşmek (Öztek, 1992:148) anlamlarında kullanılan sözcük Kerkük ağzındaki sözcükle aynı

denilmektedir. Sıcak havanın etkisiyle ağız etrafında oluşan kuruluğun yarattığı bir yara olarak tanımlanabilir.

Etmigi: Kerkük'te yapılan derlemeler ve sonrasında elimize geçen hastalıkla ilgili görsel fotoğraflardan hareketle bu hastalığın Türkiye'de topuk dikeniyada da taban nasırı olabileceği yargısına vardık. Derleme sırasında "miğ" sözcüğü sorulduğunda "nasır" tanımına uygun bir tanımla karşılaşılmıştır. Hastalığın daha çok yaşlı kişilerde görüldüğü söylenmiştir.

Bağdad Yarası: İnsan kanında dolaşan zehrin bir yerde toplanması ve yara bağlaması olarak tanımlanan hastalığın çok acılı ve ağrılı olduğu söylenir. İnsan bedenindeki pisliklerin deri altında toplanması sonucu deride oluşan iltihap olarak belirtilmektedir.

anlamda düşünülebilir. Çünkü sözcüğün kökü yan- eylemidir ve bu "yanmak"tan kasıt susuzluk ya da hastalığın verdiği harareten yanmaktır.

Topuk dikeniy: Topuk kemiği ve taban çukuru arasında meydana gelen kemiğe benzer kalsiyum birikmesi¹² olarak tanımlanan bu hastalık kimi zaman yürüyüşe bile engel olabilen ağrılı yapıya sahiptir.

Kızılyara/Şirpençe: Türkiye Türkçesi ağızlarında "aslanpençesi" olarak da bilinen bu hastalık deri altındaki hücre dokusunun ve yağ bezlerinin iltihaplanması ile oluşup genişlediğinde oldukça tehlikeli olan bir hastalık türüdür.¹³

Kerkük Türkmen ağzında hastalık adlarını derleyen ve orada derlemeler yaparak bu çalışmayı meydana getirmemizde yardımcı olan öğrencim Saad Dalian Anwer Al-Obaidi'ye ve Mayouf Al Uceymi (Yaş:88), Kadirie Al-Uceymi (Yaş:74) ile birlikte çalışmada yer alan tüm kaynak kişilere teşekkür ederim.

Sonuç

Günümüzde bir salgın olarak ortaya çıkmış olan corona virüsü gibi pek çok hastalık, daha önce de ortaya çıkmış ve toplumları etkilemiştir. Bu etki dile hastalık adları olarak yansımış olup günümüze kadar ulaşmıştır. Diğer dillerde olduğu gibi Türkiye'de de

¹² <https://www.medicalpark.com.tr/topuk-dikeni/hg-2024> (E.T.: 02.05.2020)

¹³ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 02.05.2020).

zaman içerisinde -özellikle halk ağızlarında- yabancı kökenli hastalıkların çoğuna Türkçe karşılıklar bulunmuştur.

Bir dil, hastalık adı bile olsa yabancı gördüğü bazı kavramları kendi kurallarına uydurarak o kavramlara yeni karşılıklar bulabilir. Örneğin Gaziantep'te bronşit, nefes darlığı ya da ağır grip “yelpik” olarak telaffuz edilmektedir. Kerkük'te bu sözcüğe anlamsal ve biçimsel bağlamda oldukça benzeyen “yelpen” sözcüğü de üşütme sonrası oluşan öksürük ve boğaz, mide ağrısı olarak tanımlanmaktadır. Yine Türkiye'de “kör bağırsak” olarak bilinen apandisit, Kerkük'te de “kör buğarsık” biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Hatta hastalığın Hakkâri'de “kulunç, Türk işi kulunç” olarak telaffuz edildiği bilinmektedir. Buradan hareketle söylenebilir ki özellikle halk yabancı sözcükleri kendi diline özgü karşılıklar bulma noktasında her zaman başarılı olmuştur.

Çalışmada iki farklı bölgeye (Kerkük ve Türkiye) ait hastalık adları anlamsal ve biçimsel bağlamda değerlendirilmiştir. Hastalık adlarından bazılarını bakıldığında -özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarında- çok farklı biçimde söylendiği fark edilmiştir. Yani yabancı bir hastalık adı Anadolu'nun farklı yerlerinde farklı biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Örneğin Fransızca kökene sahip “kanser” sözcüğü Kerkük'te “adıbatası”, “sıçan oyağı” gibi isimlerle söylenirken Türkiye Türkçesi ağızlarında bu ismin “incitmebeni”, “yeyilme”, “eşek gumması”, “adı batasıca” gibi farklı biçimlerde Türkçe karşılıklarının olduğu görülmüştür.

Bu iki bölge arasında dikkat çeken hususlardan biri de biçim olarak aynı olan hastalığın anlamsal çerçevede farklı olması durumudur. Kerkük ağzında baş dönmesi, nefes darlığı, şiddetli öksürük ve yürüme bozukluğuna sebep olabilecek hastalık olarak bilinen “çiçek”, Türkiye Türkçesi'nde, “irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Hatta Sivas ve yöresinde frengi hastalığının “çiçek” olarak telaffuz edildiği bilinmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009: 1203). Bu bağlamda “çiçek”in her iki bölge ağzındaki tanımlarına bakılacak olursa hastalığın, biçimsel bağlamda aynı ancak anlamsal bağlamda farklı olduğu görülmektedir. Yine “aybaşı” hastalığı da iki bölgede farklı anlamlara gelmektedir. Kerkük ağzında epilepsi (sara) hastalığı nöbeti olarak tanımlanan bu hastalık Türkiye'de bilindiği üzere belirli yaşlar arasındaki kadınlarda ayda bir görülen ay hâli, adet dönemidir.

¹⁴ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 06.05.2020)

Kerkük'te kullanılan bazı hastalık adlarına daha önce ne Türkiye Türkçesinde ne de Türkiye Türkçesi ağızlarında rastlamadık. Örneğin bir çeşit soğuk algınlığı olarak bilinen ve ciddi sonuçları olan “kanze vanze” adlı hastalık söz konusu durum için oldukça dikkat çekmektedir.

Kerkük ağızında, Arapça kökene sahip hastalık adı oldukça fazladır. Burada sadece birkaç örnekle sınırlandığımız bu hastalık adlarından bazıları bugün Türkiye Türkçesinde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kerkük ağızında “meyasır” olarak bilinen “basur” hastalığı Türkiye Türkçesinde “mayasıl” ve Türkiye Türkçesi ağızlarında “mayasır” biçiminde söylenmektedir. Elbette bu durumun tam tersi olan örnekler de bulunmaktadır. Kerkük bölgesinde Arapça kökene sahip olan “nikaf” hastalığı Türkiye’de “kabakulak” olarak telaffuz edilmektedir.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer husus Kerkük ve Türkiye’de iki farklı kökene sahip hastalık adlarının bulunmasıdır. Kerkük’te biberli ve baharatlı yenilen yiyeceklerden sonra kişide görülen bir rahatsızlık “harınlamak” biçiminde ifade edilmektedir. Arapça harr’dan sıcak, kızgın ve yakıcı anlamlarına gelen sözcükten üretilen bu hastalık Türkiye’de daha çok “reflü” olarak bilinmektedir.

Kerkük’te tamamen Türkçe olan hatta Eski Türkçe sözcüklerle kurulu hastalık adlarına da rastlanmıştır. Bu hastalıklardan biri de “al aparmak” hastalığıdır. Hamile bir kadının bazı sebeplerden ötürü kanamasının gelmesi “al apardı” biçiminde kullanılmaktadır. Eski Türkçede kırmızı yerine “al” götürmek yerine de “aparmak” (Paçacıoğlu, 2016: 66) denilmektedir. Çalışmada iki farklı bölgeye ait hastalık adları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda görülüyor ki her ne kadar bu iki millet arasında mesafe ve kültür farkı çokmuş gibi görülse de aslında durum bunun tersidir. Sadece hastalık adlarında bile bu denli benzerliğin olması elbette bu iki bölgenin ortak geçmişine sahip çıkması ve bu geçmişi unutmamasıyla ilgilidir.

Kaynakça

- Bilal, Z. (2015). *Erbil Türkmen Ağızı (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buluç, S. (1966). Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Ağız Özellikleri. *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler Tam Metni* içinde (s. 109-118).
- Buluç, S. (1972). Mendeli (Irak) Ağızının Özellikleri. *Bilimsel Bildiriler Tam Metni* içinde (s. 181-183).

- Buluç, S. (2007). Irak'ta Hanekin Türk Ağzı Üzerine. Korkmaz, Z. (Haz.), *Makaleler/Sadettin Buluç* içinde (s.884). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1987). Irak Türkleri Dil ve Edebiyatı. *Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri Tam Metni* içinde (s. 39).
- Gökdağ, B. A. (2012). Irak Türkmen Türkçesinin Şekil Bilgisine Dair Notlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(1), 113-123.
- Gökdağ, B. A. (2019). Telifler Ağzı. *Karadeniz Araştırmaları*, 61, 102-119.
- Gülensoy, T.& Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağzıları Bibliyografyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, A. (2010). Hastalık İsimlerinde Örtmece. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 188, 77-94.
- Öztek, Z. (1992). *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü* (Vol. 560). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Saatçi, Ö. (1999). *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağzılarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahbaz, H. H. (1979). *Kerkük Ağzı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/sedef-hastaligi/#genel-tanitim> (Erişim Tarihi: 28.05.2020)
- <https://www.florence.com.tr> (Erişim Tarihi: 29.04.2020)
- <https://www.medicalpark.com.tr> (Erişim Tarihi: 02.05.2020)
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.05.2020)